

ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ ХУМАНИТАРНАТА И ВОЕННА ИНТЕРВЕНЦИЯ ЗА ПОНЯТИЯТА НАЦИОНАЛЕН ИНТЕРЕС И СУВЕРЕНИТЕТ

Ивелина Колева

Ще бъде безспорно неприемливо да заявим, че Вестфалската световна система е все още приложима с пълна сила в свят, който се самопровъзгласява за цивилизован и демократичен и въпреки всичко продължава да търпи последствията от човешка жестокост, геноцид и ужасни нарушения на човешките права. Същността на суверенитета претърпява ново значение в епохата на глобализация, при променящата се архитектура на държавите, ролята на армиите и естеството на политиката (Pieterse, 1998, с. 1). Периодът след Студената война постави ударение върху най-спорните въпроси в международните отношения днес – хуманитарната и военна интервенция и последствията в резултат на тези действия за националния интерес и суверенитета.

За по-доброто разбиране на последствията, които интервенцията налага върху обществото от народи, и хуманитарната, и военната намеса ще бъдат критично разгледани като причиняващи нарушения и полемика относно понятието суверенитет, като вторият вид намеса засяга повече понятието национален интерес. Както Ян Пиетерсе (Pieterse, 1998, с. 2) предлага, централната дилема на хуманитарната интервенция е напрежението между националния суверенитет и човешките права, което ни представя фундаментални въпроси относно международното право и политическите заплетености. Тя също ни отправя към цялостно разбиране на международното общество и важността на нормите му, както и правилата на суверенитета, ненамесата и неизползването на сила (Wheeler, 2000, с. 1). Преценявайки противоположни мнения и аргументи за и против интервенцията, виждаме как различните теории се отнасят до широк обсег на интерпретиране на значението на националния суверенитет, както и на понятията за международно право и на основното разбиране на Устава на Организацията на обединените нации (Wheeler, 2000, с. 21-52).

С постоянната промяна на света подреждането на човешките цели също заема различен ред. След две световни войни, които безпрецедентно нарушават всякакви човешки права, нациите стават свидетели на приемането на Всеобща декларация за правата на човека (1948), на Международни конвенции за правата на човека (1966) и на други договори и декларации, създаващи група от международноправни задължения. В резултат на тс за изместване на вниманието към въпроси,

свързани с човешките права, се появява проблемът за държавния суверенитет. Както Донъли (Donnelly, 2005, с. 1) правилно определя, индивидуалните права и правата на суверенните държави обикновено се считат за фундаментално противопоставящи се. В резултат на Студената война се появяват хуманитарната и военната интервенция. Следователно два почти взаимно несъвместими, но и двата международно признати, принципа съществуват – принципът за ненамеса, поддържащ ценности като национална независимост и разнообразие от една страна, и дългът на правителствата да уважават и защитават човешките права от друга (Slater and Nardin, 1986). За съжаление последният принцип не успява в много държави и така провокира въпроса дали международното общество трябва да се намеси, за да спре жестокостите и да предотврати по-нататъшни такива. И в резултат на всичко това някои спорят, че националният суверенитет е подкопан, докато други твърдо подкрепят принципа за ненамеса. Джон Винсент, например, е скептично настроен като цяло към интервенцията, дори и към тази под покровителството на ООН (Roberts, 1993). Той вижда въздействието на човешките права върху нациите чрез широкото разпространение на космополитна култура, а не чрез доктрината за хуманитарна намеса (Roberts, 1993, с. 432-433). Подобна гледна точка е изразена и от Валцер, според когото интервенцията е морално забранена освен в определени редки обстоятелства като тези, създадени от геноцид (Slater и Nardin, 1986, с. 87). Уставът на Организацията на обединените нации е добра основа за подобни аргументи. Член 2 (1) и член 2 (4) от Устава на ООН (Устав на ООН и Статут на Международния съд, 1985) установяват следното:

2 (1) Организацията е основана върху принципа на суверенното равенство на всички нейни членове.

2 (4) Всички членове на организацията се въздържат в международните си отношения от заплашване със сила или употреба на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на която и да е държава или по какъвто и да е друг начин, несъвместим с целите на Обединените нации.

Освен върху наблягането на значението на ненамесата, териториалната цялост и суверенитета, Уставът на ООН дава само на един от своите органи – Съвета за сигурност – пълното право да узаконява използването на сила само при определени ситуации, застрашаващи световния мир и сигурност.

Както Уилър посочва в своя увод (Wheeler, 2000, с. 6), международната легитимност не се контролира от индивидуални агенти. Един международен ред, базиран на конкретния принцип за забрана на употребата на сила, създава и правен порядък, който ограничава държавите от подобни действия. Това неизбежно ни довежда до въпроса, чийто главен фокус е доколко държавите признават легитимността на използването на сила срещу други държави, които грубо нарушават

човешките права (Wheeler, 2000, с. 6). Придържането към познатия правен ред за интервенция едва ли е случаят на неотдавнашно международно явление – инициативата на НАТО в Косово през 1999 (Falk, 1999, с. 848). След кризата в Косово някои международни адвокати приемат действията на НАТО като нарушение на международното право и продължават да поддържат идеята за непроменен режим, докато други спорят, че сега има малко изключение от правилата (O’Connell, 2000, с. 82). И въпреки че някои може да спорят за правото на хуманитарна намеса без упълномощаването на Съвета за сигурност, все още е много трудно да се установи такова право в основните законови източници и досега не е имало нито всеобща практика, нито *opinio juris*, които да подкрепят такава закономерност съгласно обичайното право (O’Connell, 2000, с. 70).

В *World orders in the making: Humanitarian Intervention and beyond*, Пиетерсе е за формирането на “глобална морална общност”, която ще има моралното задължение да предотврати ужасяващи престъпления срещу човечеството (Pieterse, 1998). Появяването на такова общество генерира нови искания и моралният дълг да се предотврати геноцидът може да погази всички международни норми (Pieterse, 1998, с. 14). Това произлиза от едно ново разбиране за суверенитета – суверенитетът не просто като изконно държавно право, но и като отговорност на държавата (Jentleson, 2006). С времето може да прегърнем идеята за различно значение на суверенитета, когато това понятие ще се интерпретира като условно и зависещо от зачитането на човешките права и поради тази своя условност интервенцията от страна на международната общност ще бъде оправдана теоретично (Pieterse, 1998, с. 14). Ако подобна тенденция продължи, суверенитетът и човешките права може да се преплетат. Донякъде това е нещо, което глобализацията и взаимно зависимите държави налагат. Стъпка напред към разнищване на дебата за това дали хуманитарната намеса трябва да се постави над суверенитета е създаването на Международна Комисия за Интервенция и Държавен Суверенитет (ICISS – International Commission on Intervention and State Sovereignty) през 2001 г. под властта на канадското правителство, което довежда до публикуването на доклад за така нареченото “право на хуманитарна интервенция” (International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001).

Що се отнася до военната намеса, начините за нейното развитие могат да бъдат два от гледна точка на понятието национален интерес – такава може да не се състои (Wheeler, 2000, с. 30) или може все пак да бъде осъществена на цената на това контингентите на някои държави да се оттеглят след известно време. Уийлър посочва (Wheeler, 2000, с. 30), че друга критика от страна на реалистите е тази, че освен ако държавите нямат заложили жизненоважни интереси, те не биха се намесили с военна сила, особено когато това означава загуба на човешки животи и

значителни финансови загуби. В допълнение той предлага от гледна точка на реалистите държавите да не се намесват поради изцяло хуманитарни причини, защото обикновено те са водени от собствените си национални интереси (Wheeler, 2000, с. 30). В такъв случай, винаги ли държавите прилагат принципите на интервенция селективно? Някои биха спорили, че точно на това станахме свидетели в Дарфур – “призив за интервенция” (Cauvin, 2006), която постоянно се проваляше, макар администрацията на президента Буш да обяви през 2004 г., че в Судан се извършва геноцид (Cauvin, 2006). Скъпата война в Ирак беше ли повод за ненамеса от страна на САЩ? Пожертва ли Америка прекалено много животи, че да е готова да жертва дори повече? Това може и да са някои от основните причини за ненавременната намеса на американското правителство веднага след избухването на конфликта.

По-скорошен пример за това как общественото мнение и националните интереси могат да повлияят на една страна да изтегли военния си контингент от чужда земя е, когато българското правителство реши да изтегли войските си от Ирак до края на декември 2005 г. поради появилото се силно обществено противопоставяне след смъртта на тринадесет войника и шестима цивилни от 2003 г. насам. Унгария и Украйна също решиха да не участват с войските си.

Преценяйки различни теории и мнения, засягаме дълго водения дебат относно това кой международно признат принцип трябва да надделее – защитаването на човешките права по света или зачитането на националния суверенитет и принципите, залегнали в Устава на ООН за ненамеса и неизползване на сила. Този спор логично ни води до трудностите пред хуманитарната и военната интервенция, когато става дума за понятията суверенитет и национален интерес. Някои от тези трудности са обяснението на самия национален суверенитет, вземането под внимание на появяващия се нов световен ред, където съществува глобално морално общество, законността на интервенцията, основните принципи на международното право, както и разбирането на Устава на ООН. Отчитайки всичко това, никога не бива да подценяваме и уникалността и различията на всеки един конфликт по света, който може да изисква международна намеса.

Библиография:

1. Cauvin, H.E. (2006) ‘A Cry for Intervention in Darfur: D.C. Demonstrators Call On Bush to Press for U.N. Peacekeepers’ *The Washington Post*, Sunday, September 10, p. A22. Available at: <http://www.washingtonpost.com> (Accessed 12.03.2009).

2. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (1985). Available at: <http://www.un.org/aboutun/charter/> (Accessed 08.03.2009).

3. Donnelly, J. (2005) 'State Sovereignty and Human Rights'. *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Hilton Hawaiian Village, Honolulu, Hawaii, Mar 05, 2005*. Available at: http://www.allacademic.com/meta/p70348_index.html (Accessed 08.03.2009).
4. Falk, R.A. (1999) 'Kosovo, World Order, and the Future of International Law'. *The American Journal of International Law*. 93 (4), pp. 847-857.
5. Hollis, R. (2003) 'Getting out of the Iraq Trap'. *International Affairs*. 79 (1), pp. 23-35.
6. Fixdal, M. and Smith, D. (1998) 'Humanitarian Intervention and Just War'. *Mershon International Studies Review*. 42 (2), pp. 283-312.
7. International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001) 'The Responsibility to Protect'. Available at: <http://www.iciss.ca> (Accessed 08.03.2009).
8. Jentleson, B. (2006) 'Humanitarian Intervention and Sovereignty Delegation: Why? When? Who Decides? How Much?' *Draft paper for Conference on Delegating Sovereignty: Constitutional and Political Perspectives*, Duke University, March 2-4, pp. 1-12. Available at: www.law.duke.edu/publiclaw (Accessed 08.03.2009).
9. O'Connell, M.E. (2000) 'The UN, NATO, and International Law after Kosovo'. *Human Rights Quarterly*. 22 (1), pp. 57-89.
10. Pickering, J. and Kisangani, E. F. (2006) 'Political, Economic, and Social Consequences of Foreign Military Intervention'. *Political Research Quarterly*. 59 (3), pp. 363-376.
11. Pieterse, J.N. (ed.) (1998) *World Orders in the Making: Humanitarian Intervention and Beyond*. London: Macmillan Press Ltd.
12. Slater, J. and Nardin, T. (1986) 'Non-intervention and Human Rights'. *The Journal of Politics*. 48 (1), pp. 86-96.
13. Wheeler, N. J. (2000) *Saving strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press.